

U L U S L A R A R A S I
NAMIK KEMAL SEMPOZYUMU

{20-22 Aralık 2010}
T e k i r d a ğ

B İ L D İ R İ L E R

1. CİLT (A-J)

EDİTÖRLER:

Doç. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU

Yrd. Doç. Dr. Ali TİLBE

TEKİRDAĞ 2010

NAMIK KEMAL'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI VE YAŞADIĞI DÖNEMİN AYDINLARINDA BU KAVRAMIN İZDÜŞÜMLERİ

Erdal İNCE*

ÖZ: Tanzimat döneminin en önemli düşünce, sanat ve siyaset adamlarından birisi olan Namık Kemal, eserlerinde yurt, ulus, özgürlük gibi konuları işlemiştir. İşlediği konular arasındaki özgürlük, tüm eserlerini oluştururken yenileri denemesinde çıkış noktası olmuştur. Namık Kemal, döneminin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmelerini yakından takip etmiş ve izlenimlerini de eserlerine aktarmıştır. Eserleri, her ne kadar biçimsel manada eskiiyi hatırlatsa da işlediği konular, yeni çağrışımlar yaptıracak özgürlükçü yapıdadır. Namık Kemal, özgürlük düşüncesini Osmanlı coğrafyasının bütünlüğünün korunması fikri üzerine temellendirmiştir. Namık Kemal'de hukuk, eşitlik ve hürriyet gibi kavramlar, bulunduğu coğrafyada, bu kavramlara ulaşmayı hayal eden bütün grupları birleştirici bir formül olarak tasarlanmıştır. Onun düşüncesinde özellikle hürriyet kavramı, Osmanlı vatanı fikri yaratacak ve farklı grupların tek unsur üzerinde toplanmasını sağlayacak en temel öğedir. Namık Kemal, toplumsal mutabakatı sağlayacağını düşündüğü hürriyet kavramı ile birlikte, fikirlerin özgürce söylenebileceği ortamların yaratılmasını da savunur. Ancak ahlakçı geleneğin ona verdiği bilinç, onun değişik boyutlarda yazılan ve kendince doğru bulmadığı yazılara ağır tenkitler vermesine sebep olmuştur. Namık Kemal'in özgürlük anlayışı dönemin aydınları arasında da yakından takip edilmiştir. Birçok aydın, onun düşüncelerinden etkilenmiş, birçoğu da hürriyet fikirlerine ağır eleştirilerde bulunmuşlardır.

Bu bildiride, Namık Kemal'in özgürlük anlayışı ve bu anlayışın oluşmasındaki etmenler ayrıca Namık Kemal'in hürriyet fikrinin, dönemin aydınlarındaki izdüşümleri incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Tanzimat, Özgürlük, Namık Kemal, Aydın, Etkileşim,

Giriş

Tanzimat döneminin en önemli düşünce, sanat ve siyaset adamlarından birisi olan Namık Kemal, eserlerinde yurt, ulus, özgürlük gibi konuları işlemiştir. İşlediği konular arasındaki özgürlük, tüm eserlerini oluştururken yenileri denemesinde çıkış noktası olmuştur.

Namık Kemal devrimlerle şekillenen Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiş ve edindiği izlenimlerini, içinde yaşadığı toplumda pratiğe dökerek somutlaştırmıştır. Ondaki izlenimler toplumun genel bünyesini değiştirmeye yönelik kavramlar olarak dikkat çekmektedir.

Avrupa'daki kavramlara kendi toplumuna uygun karşılıklar bulmuştur. *Hürriyet, vatan, şüra, meclis, tabii hukuk* vb. kavramlar Namık Kemal tarafından üretilmiş toplumsal sistemi güçlendirmeye yönelik kavramlardır.

Namık Kemal tıpkı Tasvir-i Efkâr'ın sahibi Şinasi gibi Meşrutiyet ve Parlamentolu sistem savunucusudur. Namık Kemal Hürriyet'te yayınladığı (30 Temmuz 1285) tarihli yazısında yönetim organlarını "*Meclis-i Şura-yı Devlet*", "*Meclis-i Şura-yı Ümmet*" ve "*Senato*" olarak üçe ayırmıştır. Ancak bu ayrımı yapmasına karşılık Padişahın bu organlar üzerindeki denetiminden de vazgeçmemiştir. Namık Kemal geleneksel normlardan beslenip modern gelişmeleri yakından takip eden bir hükümetin, toplumsal değişimi gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. Böyle bir hükümetin "*Osmanlılık Bilinci*" ve "*İttihad-ı İslam*" ülküsü doğrultusunda çalışması ile medeniyeti üst seviyelere taşıyabileceğini

* Dokuz Eylül Üniversitesi Milli Eğitim Bakanlığı Tarih Uzmanı, erdalince1@hotmail.com

savunmaktadır. Kemal'in iki büyük ölü olarak nitelendirdiği "Osmanlılık Bilinci" ve "İttihad-ı İslam" Türk siyaset ve fikir hayatında ortaya çıkan *Türk - İslam Sentezi*'nin veya *Türk - İslam Ülküsü*'nün oluşturulmasında kaynak teşkil etmektedir. Namık Kemal, bu temel görüşlerin hayata geçirilmesinde ve sosyal politikalarda uygulanmasında öncül olarak Vatan ve özellikle de Hürriyet kavramını görmektedir. (Kasalak, 2009, ss. 68-74)

Namık Kemal Türk düşüncesinde ve edebiyatında bir çok yeniliğin kapısını aralamıştır. Ancak Namık Kemal'in en büyük özelliği ve topluma olan hizmeti "hürriyet" kavramı etrafında geliştirdiği fikirleri ve edebiyatı olmuştur. (Şehsuvaroğlu, 2008, s. 71)

Hürriyet teması vatan, terakki gibi kavramlarla birlikte Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'yle adeta bayraklaşarak, dilden dile dolaşan bir kavram olmuştur. (Kaplan, 2005, ss. 156-162).

Namık Kemal Hürriyet kavramını bütünüyle topluma kazandıran ve bu kavram etrafında yeni düşünce sistemlerinin oluşmasını sağlayan düşünürlerdendir. Ayrıca Namık Kemal, özgürlük kavramı ile ilgili kaleme aldığı yazıları sayesinde de yaşadığı toplumda bir aydın sorumluluğunun doğmasını da sağlamıştır. Bugün kullandığımız yurt, ulus, özgürlük gibi kavramaların tamamı Namık Kemal tarafından üretilmiştir. (Bedeloğlu, 2002, ss. 28-32)

Namık Kemal'de Özgürlük Anlayışı:

Tarih pedagojisi ile uğraşan ilk eğitimcilerimizden birisi olan İhsan Sungu 1940 tarihinde Namık Kemal'in doğumunun 100. yıldönümü münasebetiyle halkevinde verdiği bir konferansta, Namık Kemal'in Türk İnkılabının ilk büyük kahramanlarından biri olduğunu söylemekte ayrıca Namık Kemal'i Türk milletini cumhuriyet idaresini ve Türk İnkılabını uyanık bir Şuur ile candan benimsemeğe hazırlayan büyük vatandaş olarak tarif etmektedir. (Ata, 1940, ss. 28-30)

Namık Kemal, özgürlük ile ilgili düşüncelerini, içinde yaşadığı toplumda her fırsatta dile getirmiş bir düşünür ve edebiyatçıdır. Onda özgürlük düşüncesi Osmanlı coğrafyasının bütünlüğünün korunması fikri üzerine temellenmiştir. Namık Kemal'de *hukuk*, *eşitlik* ve *hürriyet* gibi kavramlar, bulunduğu coğrafyada, bu kavramlara ulaşmayı hayal eden bütün grupları birleştirici bir formül olarak tasarlanmıştır. Onun düşüncesinde özellikle hürriyet kavramı, Osmanlı vatanı fikri yaratacak ve farklı grupların tek unsur üzerinde toplanmasını sağlayacak en temel öğedir. Namık Kemal'in bu anlamda yazdığı "*Vatan Kasidesi*" milli hayata, birlik projesine atılmış bir adımdır. Namık Kemal birlik projesinde birlikteliği sağlayacak yegane unsuru "*Hürriyet*" olarak görmektedir. (Ersoylu, 2003, ss. 27-30)

Bu anlamda Namık Kemal, Hürriyet kavramını toplumsal mutabakatı sağlayacağını düşünür. O, hürriyet kavramı ile birlikte fikirlerin de özgürce söylenebileceğini savunur. (Şehsuvaroğlu, 2008, ss. 71-74)

Namık Kemal'in büyük birlik projesinin gerçekleşmesi için önkoşul olarak ortaya koyduğu Hürriyet kavramı değişik yazarlarda da önemli konudur. Bu anlamda Ahmet Hamdi Tanpınar şöyle düşünmektedir.

"Bütün beşeri faziletler hürriyetten gelir. İnsanlığın biricik asalet kaynağı odur, asıl büyük yapıcı, ibdaa giden altın kapı hürriyettir. Hürriyet, mesuliyetin başlangıcıdır ve insan kendi kendine, idrak ettiği mesuliyetler sayesinde şerafetini bulur" (Tanpınar, 1982, s. 241)

Hürriyet kavramı Ahmet Hamdi Tanpınar gibi Tanzimat aydınlarının ana temasını oluşturmaktadır. Tanzimat aydını Hürriyet kavramını, Osmanlı –Türk modernleşmesinin önkoşulu, sihirli anahtarı olarak görmüştür. Ayrıca hürriyet, yeni ideolojik yapılanmaların oluşmasında da çıkış noktası olmuştur. Hürriyet bu dönem yazar, bürokrat ve fikir adamı kimliği taşıyan Osmanlı aydınının tüm çalışmalarında kullandığı bir malzemedir. Tanzimat aydınlarından sonra iktidar olan İttihat ve terakki zamanında kısmen de olsa önemsiz gibi gözüken kavram, Yeni Osmanlıların temsilcilerince sık sık kullanılarak önemi korunmaya çalışılmıştır. Kavram özellikle Yeni Osmanlıların en önemli temsilcilerinden olan Namık Kemal tarafından her dönemde gür sesle seslendirilmiş ayrıca eserlerinde de işlenmiştir. (Yetiş, 1989, ss. 182-184).

Osmanlı toplum düzenindeki aksamalar ve eksiklikler, Batı'nın ulaştığı medeniyet seviyesinden oldukça gerideydi. Bu durum Osmanlı aydınları arasında özellikle kafa yorulan meselelerin en başındaydı. Namık Kemal'in başını çektiği bu aydınlar, çağdaş normlarla değişkenlikler geçirip aydınlanma devrine girmiş Batı'nın bu gelişmişlik seviyesine duyarsız kalamazdı. Osmanlı'nın hantallaşmış, kendisini yenileyemeyen yapıları yerlerini modern anlamda kendini yenileriyle değiştirmeliydi. Ancak Namık Kemal yapıların değiştirilmesinden önce hafızalardaki tutsaklıkları, durağan kalıpları yıkmak ve içinde yaşadığı toplumu yeni çağdaş söylemelerle ortak ülkü etrafında toplamak istiyordu. (Tunaya, 1999, s. 81).

Kafasındaki yapı toplumdaki ayrışmaları yok edip ortak paydalarda insanları aynı ülküye kitlemekti. Toplumun kendini yenilemesi ve çalışmaz durumdaki yapılarını değiştirmesi için toplumun ortak hareket etmesinin gerekliliğini düşünen Namık Kemal, eğer toplum beraber yaşama ülküsüne kavuşursa hantallaşmış yapıların toplumun gözünde itibarı düşeceği ve böylece de kendiliğinden çökeceğini düşünmektedir. Ayrıca Namık Kemal toplumun bu birlikteliği ile aydınlanmanın gerçekleşeceğini ve çağdaş medeniyetler seviyesine kolaylıkla ulaşabileceğini de düşünmektedir. Namık Kemal, bu birlikteliğin her fikrin özgürce ifade edilebileceği, her gruba yaşam hakkı tanınarak hoşgörülü bir ortamın var olduğu durumlarda gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Bu ortam ise Namık Kemal'in düşünsel yapısında ancak Hürriyet kavramı ile açıklanabilir. O, Hürriyet'in Osmanlı toplumunu birbirine bağlanmasını sağlayacak en önemli unsur olduğunu düşünmektedir. (Şehsuvaroğlu, 2008, ss. 72-75)

Şinasi de toplumsal yapının güçlenmesi ile ilgili Batı'daki gelişmeleri takip etmiştir. Ancak Şinasi Batı'nın kavramlarını sentezlemeden aktarmıştır. Oysaki Namık Kemal'de bu kavramlar kendi toplumsal yapısındaki genel düzenle harmanlanarak, Osmanlı toplum yapısına uyarlanmıştır. Bu anlamda Namık Kemal, Hürriyet kavramını İslam toplum yapısına uyarlamıştır. O hürriyeti İslam toplum yapısına "*seriatin*" bahsettiğini açıklar. Şinasi Batıcı bir yaklaşımla Hürriyet kavramını batıdaki anlaşılabilirliği ile kendi toplumuna anlatmıştır. Namık Kemal ve Ali Suavi ise Hürriyeti, kendi toplumları için uyarlayıp daha anlaşılır dille anlatma yoluna gitmişlerdir. (Gündüz, 1969, ss. 70-74).

Namık Kemal, özgürlüğü bir toplumun insanîyetinin dayanak noktası ayrıca mutluluğunun kaynağı ve sebebi olarak görmektedir. O, insanoğlunun bütün güzel işlerinin kaynağını da Hürriyete dayandırmaktadır. Ayrıca nefislerin yücelmesini hürriyet'in varlığına bağlı kılan ünlü düşünür, vatan sevgisinin bile

ancak hürriyet ortamında gelişebileceğini savunur. Namık Kemal hür milletlerde askerden daha çok sivillerin sorumluluk duyduğunu ve egemenliğini ellerinde bulunduran toplumlar için hürriyet, onların en önemli varlığı olduğunu düşünmektedir. İçinde yaşadığı topluma Hürriyet kavramını anlatmaya çalışan Namık Kemal, tarihin değişik dönemlerinde güçlü iktidarlar kurmuş olan yönetimlerden de bahseder. Bu anlamda Yunan ve ardından Roma devletlerinde gelişmeyi sağlayan en büyük etmenin hürriyet olduğundan bahseder. Roma'dan sonra Osmanlı ve Endülüs arış sistemlerinin kaynaklarına da değinen Kemal, ilahi adaletin ve insanlara tanınan hür ortamların bu oluşumları güçlü kıldığını belirtmektedir. ("Hürriyet", *Nümune-i Edebiyyat-ı Osmanniyye*, ss. 415-421).

Namık Kemal Basının özgür olmasının gerekliliği konusunda da yazılar yazmıştır. İbret'te yazdığı yazılarında basının toplumsal gelişim üzerindeki rolünü vurgular. Namık Kemal yazılarında, basının hükümeti denetleme işlevi bulunduğunu, ülke çıkarlarına hizmet ettiğini ve parlamento kadar önemli olduğunu belirtir. O, basının toplumsal sorumluluk yönüyle özgür olmasının gerekliliğine inanmış ve bu yönde de yazılar yazmıştır. (Topuz, 1996, s. 16).

Namık Kemal gibi Şinasi de basının özgürleşmesi taraftardır. Şinasi devletin gücünün, ancak ve ancak halka götürdüğü iyi hizmetlerden doğduğu ve halkın bu hizmetlerle ilgili görüşlerine ise gazetelerin tercüman olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle basın hiçbir güdüme ve sınırlamada kalmadan özgürce çalışabilmelidir. (Özkorkut, 2002, s. 80).

Hürriyet kavramı Namık Kemal'in İslamcılığının da, Milliyetçiliğinin ve vatanperverliğinin de çıkış noktası ve dayanağı olmuştur. O tek bir gücün ülkeyi, ümmeti ve milleti yönetemeyeceğini düşünmektedir. Bu sistemin yerine parlamento sisteminin daha uygun olduğunu ileri sürmektedir. Böylelikle yönetim daha kolaylaşarak işlerlik kazanacaktır. Parlamento sistemi le topluma sağlanan hürriyet ortamı da fikirsel boyutlarda yapılan araştırmalar sayesinde medeniyetin gelişmesini sağlayacaktır. (Geçgel, 2004, ss. 40-43)

Namık Kemal'in Yaşadığı Dönemdeki Aydınlar da Özgürlük Kavramı:

Namık Kemal'in yaşadığı dönemdeki aydınlar arasında Şinasi'yi, Ziya Paşa'yı, Ali Suavi'yi ve diğer Tanzimat sanatçılarını sayabiliriz. Bu sanatçıların hemen hemen hepsi birbirinden etkilenmişlerdir. Tanzimat sanatçılarının geneli batının idari ve askeri yapısını Osmanlı Devletine aktarırken, Batı'nın giyim, ev eşyası, paranın kullanımı, vb. konularında topluma girmesini sağlamışlardır. Ancak başını Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın çektiği Yeni Osmanlılar grubu, yerel kültürel yapıyı bozan bu tür hayat değişikliklerine şiddetle karşı çıkmışlardır. Onlar batının yaşam tarzından çok düşünsel boyutuyla ilgilenmişlerdir. Tanzimat sanatçıları ve özellikle Şinasi de Batı'daki değişimlerin düşünce boyutuyla ilgilenmiştir. Ancak onların ilgisi kendi toplumlarındaki kültürel mirası göz ardı ederek kavramları orijinal haliyle aktarılması şeklinde olmuştur. Bu da toplumda kavramların tam anlaşılmasına neden olmuştur. Şinasi Hürriyet kavramını Batı'daki şekliyle Osmanlı toplum yapısına uygulamaya çalıştıysa da başarılı olamamıştır. Çünkü Osmanlı toplum yapısı, Batı'daki toplumsal yapılardan tamamen farklı bir sistematığe sahiptir. Bu anlamda Namık Kemal ve Ali Suavi Şinasi ile taban tabana zıttır. Çünkü onlar özellikle de Namık Kemal, Batı'daki tüm gelişmeleri yakından takip etmiş, buradan edindiği kavramları kendi toplumsal yapısındaki sistematikle

sentezleyerek ifade yolunu seçmiştir. Namık Kemal'in bu düşüncesi gerek çağının aydınlarınca gerekse kendisinin döneminden sonra gelen ardılları tarafından yakından takip edilmiştir.

Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi dönemlerinin şartları gereği Avrupa'ya giderek burada sürdürdükleri çalışmalarında halkın haklarını koruma konusunda hemfikirdirler. Avrupa'da özgürlük, ulusal egemenlik ve parlamento ile yönetim konularındaki düşüncelerini yaymaya çalışmışlardır. Hepsi Cumhuriyet yönetimine karşıdır. Ayrıca her birinin yönetsel anlamda da yol haritaları birbirlerinden farklıdır. (Mardin, 1974, s. 46)

Ziya Paşa, Osmanlı hanedanlığının devamı konusunda ısrarlıdır. Namık Kemal, Pan-İslamcıdır. Ayrıca halk egemenliğinden yanadır. Ali Suavi ise Genç Osmanlıların en ateşlisi olduğu halde, meşrutiyet yönetimine bağlı kalarak kendini sınırlamıştır. (Sungu, 1940, s. 853).

Namık Kemal, Avrupa'dan edindiği izlenimleri ile her geçen gün geliştirdiği Hürriyet kavramını tamamen yaşamın tüm alanına yaymayı düşünürken Ziya Paşa hürriyeti toplumsal bozuklukları kısmen de olsa durduracak formül olarak görmektedir. Ziya Paşa'nın özgürlüğü Namık Kemal'e göre sınırlıdır. Ziya Paşa sorunlu alanlarda hürriyeti kullanmayı düşünmektedir. Oysaki Namık Kemal Avrupa'daki ve Osmanlıdaki tüm gelişmeleri yakından takip ederek hürriyet kavramının söylemini ve kapsamını her geçen gün değiştirip geliştirmektedir. Ondaki Hürriyet diğer çağdaşları gibi sınırlı değil aksine bir yaşam biçimi ve insan doğasının gereğidir. (Çadırcı, ss. 40-42)

Namık Kemal hürriyet fikrini ilk defa felsefi denilebilecek bir tarzda doğal haklar görüşüyle temellendirmiştir. "*Hak ve adalete dayanan devlet nasıl kurulmalıdır?*" sorusuyla hürriyet kavramını çözümlenmeye çalışan Namık Kemal, hürriyeti tanrı tarafından verilmiş bir hak olarak tanımlamaktadır. Ayrıca insanın doğuştan hür varlık olduğu tezini de her fırsatta söyleme gereği duymuştur. Namık Kemal'in yaradılışın gereği olarak nitelediği hürriyet kavramının Şinasi ve Ziya Paşa'daki görüntüsü ise Meşrutiyet ideali etrafındaki siyasal kavram şeklidir. (Kafadar, 2002, s. 1454).

Ziya Paşa'da hürriyet hiçbir zaman Meşrutiyet idealinin önüne geçememiştir. Bu durum Ali Suavi içinde geçerlidir. Oysaki iki düşünür de kendilerini Meşrutiyet İdeali ile sınırlayıp meşrutiyete göre daha geniş anlamlar taşıyan hürriyet kavramına yeterince gerekli değeri göstermemektedirler. Hürriyet kavramını bu idealin gerçekleştirilmesinde, benimsenip olgunlaştırılmasında bir araç olarak kullanmayı düşünen Ali Suavi ve Ziya Paşa idealin zorlandığı noktada bu kavramdan yarar beklemekteydiler. (Emil, 1988, ss. 16-18).

Sonuç

Hürriyet fikri en başta Namık Kemal olmak üzere dönemin birçok aydını tarafından kafa yorulan bir tema olmuştur. Sanatçılar eserlerini oluştururken bu fikir çerçevesinde, temalarının zeminini oluşturmuşlardır. Dönemin sanatçıları siyasi hürriyetten, sosyal hürriyete, esaret meselesine, ekonomik özgürlüğe ve oradan gençlerin evlenecekleri kişiyi seçebilme hürriyetine kadar geniş bir yelpazede düşüncelerini dile getirmişlerdir. Özellikle Namık Kemal Hürriyet düşüncesini toplumsal dinamizmin kurulması açısından önemli görmektedir. Ondaki hürriyet, yaşamın her safhasına uygulanılabilecek tatbiki mümkün bir

unsurdur. O hürriyeti yaradılışın gereği olarak görmekte ve bu kavrama Batı'daki algılandığı şekli ile değil, kendi toplumunun normları doğrultusunda yeni görevler yükleyerek açıklama yolunu gitmiştir. Bu anlamda Şinasi gibi düşünür ve sanatçılardan ayrılmaktadır. Şinasi ve Ziya Paşa Hürriyet kavramını, Meşrutiyet idealine ulaşmada bir araç olarak görmektedirler. Onların hürriyeti toplumun her safhasına yaymak niyetinde de değillerdir. Toplumda sorun olarak algılanan bir unsur ortaya çıktığında bu kavramdan yararlanmayı düşünmektedirler. Bu düşünceye Ali Suavi de katılır. Namık Kemal ise Hürriyete meşrutiyetten daha ulvi bir görev yüklemektedir. O hayatın her safhasında uygulanan hürriyetin toplumun ufkunda yeni çığırar açacağına inanmaktadır. Namık Kemal, Hürriyet kavramından toplumsal bir dinamizm ve ulvi bir birlikte yaşama ülküsü doğacağını ileri sürmektedir. Bu anlamda O, Osmanlı toplumunun içinde barınan birçok unsuru bu kavram sayesinde Osmanlılık ülküsünde toplamaya çalışmıştır.

Hürriyet kavramı o dönem aydınları için üzerinde fazlaca kafa yorulan bir tema olmuştur. O dönemdeki aydınların fikirleri, bugüne kadar gelmiş siyasi akımların ve yönetsel söylemlerin çıkış noktası haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, G. (1966). *Batıya Yönelirken Şinasi*, Ankara: DTCF Yayınları.
- Bahri A. Bahriyeli Bir Eğitim Bilimci; İhsan Sungu.
- Bedeloğlu, A. (2002). *Çağdaşlaşma Olgusunun Algılanmasında Kamuoyu Oluşum Sürecine Etki Eden Faktörler*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Çadırcı, M. Namık Kemal'in Sosyal ve Ekonomik Görüşleri. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı - 2.
- Emil, B. (1988). Namık Kemal'in Eserinde Ve Aksiyonunda Üç Temel Kavram: Hürriyet- Medeniyet- İrade. İstanbul: Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal, Marmara Üniversitesi Yayınları, No: 463.
- Enver Z. K., *Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri*, Tanzimat 1- 8.
- Ersoylu, H. (2003). Hürriyet Kasidesi'nin Metin Örgüsü ve Bunun Namık Kemal'in Diğer Yeni Şiirlerindeki İzleri. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Bölümü, 01/03.
- Hulusi G. (2004). Türkiye'de İnsan Hakları, Demokrasi Ve Vatandaşlık Değerlerinin Gelişmesinde Tanzimat Dönemi Sanatçıların Etkileri. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 20-21 Mayıs 2004.
- Hürriyet, Nümune-i Edebiyat-ı Osmanniyeye, ss. 415-421.
- Kafadar, O. (2002). *Felsefe Sözlüğü (Türkiye'de Felsefe mad.)*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). Hürriyet Kahramanı Namık Kemal, İstanbul: Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tıp Tahlilleri, Dergâh Yayınları.
- Kazım, Y. (1989). Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No. 3546, Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Mardin, Y. (1974). *Namık Kemal'in Londra Yılları*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Özkorkut, Ü. (2002). *Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devletindeki Görünümü*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51/3.
- Sungu, İ. (1940). *Tanzimat ve Yeni Osmanlılar*, İstanbul: Tanzimat I. Maarif Matbaası
- Şehsuvaroğlu, L. (2008). *Büyük Birlik Projesi Olarak Milliyetçilik ve Namık Kemal*, Ankara: Elips Kitapçılık.
- Tanpınar, A. (1982). *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topuz, H. (1996). *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, İstanbul.
- Zekai, G. (2006). *Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi*. Sosyal Bilimler Dergisi, 02/03.

Namık Kemal's Idea of Freedom and the Projection of this Concept among Contemporary Intellectuals

Abstract: The present study attempts to disclose the complexity of different philosophical perspectives of the concept of 'freedom' as developed by Namık Kemal and to reveal the ways in which this concept and its implications influenced his contemporary writers and thinkers.

Key words: Tanzimat, Freedom, Namık Kemal, Interaction, Thinker